TIMP ŞI VEŞNICIE

DUMITRU STĂNILOAE

SLG Press
Convent of the Incarnation
Fairacress, Oxford.

Printed and bound by Will Print, Oxford, England

Introducere

Textul pe care vi-l oferim aici are la bază un discurs al Păr. Stăniloae cu ocazia celei de-a doua vizite a sa la Fairacress, în vara anului 1971. Discursul a fost rostit în limba franceză şi tradus simultan în limba engleză de către Păr. Donald Allchin. Păr. Stăniloae nu-şi pregătise un cuvânt scris pe care apoi să-l prezinte, ci s-a folosit de unele notiţe. Textul de faţă se bazează pe o înregistrare pe bandă magnetică făcută în acel moment.

Cuvântul său a lăsat o impresie profundă şi durabilă asupra surorilor care l-au auzit, iar acum, după doisprezece ani de la căderea comunismului în Europa Răsăriteană, Editura SLG (SLG[Sisters of the love of God] Press) are deosebita bucurie să-l facă cunoscut şi mai mult în forma lui scrisă.

Sfârşitul celui de-al doilea război mondial a inaugurat o perioadă de suferinţă şi oprimare pentru poporul român despre care, chiar şi astăzi, noi cei din Vest ştim foarte puţin. Ca un teolog ortodox de mare distincţie, Păr. Stăniloae a stat în centrul neoficial al intelectualilor din Bucureşti – scriitori, poeţi, oameni de ştiinţă şi cărturari – care obişnuiau să se întâlnească pentru a discuta despre sensul credinţei creştine în perioada în care trăiau. În acelaşi timp, prin noua sa ediţie a *Filocaliei,* marea antologie de texte duhovniceşti, el a exercitat o influenţă profundă asupra uimitoarei renaşteri a vieţii monahale din România. Nu numai valoarea sa teologică, ci şi extraordinarul său dar pentru prietenie l-au făcut să fie foarte iubit şi respectat în aşezămintele monahale din România. Astfel că, în anii 1950, când statul şi-a intensificat prigoana împotriva intelectualilor şi a oamenilor Bisericii, arestul şi întemniţarea sa nu erau lucruri surprinzătoare. Pentru cinci ani, Păr. Stăniloae a fost izolat într-una din cele mai renumite închisori politice din România prin care regimul căuta în mod sistematic să dezrădăcineze şi să distrugă elita intelectuală şi spirituală a ţării.

Eliberat în 1963, el şi-a reluat postul său de profesor de dogmatică de la Institutul Teologic din Bucureşti. În momentul în care, câţiva ani mai târziu, la puţin timp după retragerea sa, i s-a dat o oarecare libertate pentru a călători şi a se angaja într-un dialog cu creştinii din afara Imperiului Sovietic, dialog care îi făcea deosebită plăcere, el n-a putut niciodată vorbi deschis despre condiţiile de trai din România sau despre restricţiile la care erau supuşi scriitorii şi gânditorii care lucrau acolo, fără să-şi asume riscuri foarte mari pentru el, soţia şi fiica sa. Prietenii care îl găzduiau sau care puteau să-l viziteze în România trebuia ca şi ei la rândul lor să ia o atitudine foarte discretă. Despre anii petrecuţi în închisoare nu vorbea nimic în public şi foarte puţin în particular.

Acest text trebuie citit luându-se în considerare contextul descris foarte sumar mai sus. În spatele lui stau adâncimile experienţei umane, o minte cu autoritate şi o profundă viziune creştină. Îl avem acum redat la doua mână de limba sa maternă, şi aceasta poate fi în parte explicaţia pentru anumite repetiţii şi neclarităţi sporadice ale limbii şi stilului; acestea au fost totuşi lăsate intacte, de dragul păstrării caracterului informal al cuvântului, ca şi a ceva din calitatea discursului şi a mesajului.

Aşa scurt cum se prezintă, textul ne aduce aminte de teme importante din lucrarea sa principală, *Teologia dogmatică ortodoxă*, (din care primul volum a apărut deja în limba engleză). Canon Allchin pomeneşte două locuri care ilustrează, să zicem, relaţia intimă dintre timp şi veşnicie arătată în acest eseu: ‚Eram odată în România şi ne uitam la o panoramă a Carpaţilor acoperiţi de zăpadă; cu o altă ocazie, în Anglia, ne-am uitat la catedrala din Durham ce se înălţa mult deasupra povârnişurilor/coastelor(slopes) râului Wear. În ambele ocazii Păr. Dumitru a exclamat cu emfază: “*Aceasta* nu poate lipsi din veşnicie”.

În Păr. Dumitru, încântarea de frumuseţea şi bogăţia creaţiei ca dar al iubirii dumnezeieşti, a cărei supremă expresie este Întruparea Cuvântului, nu s-a stins niciodată, nici în suferinţă, nici în neputinţele/deformările aduse de păcat. Acest cuvânt, oferit în vremuri tulburi, mijloceşte o viziune de natură să împrospăteze şi să întărească credinţa creştinilor de astăzi.

Editorii [SLG]

ÎN CREŞTINISM există două concepţii despre Dumnezeu, una ce vine din Biblie şi care aparţine vieţii şi experienţei creştine şi alta ce vine din filosofia greacă. Prima Îl prezintă pe Dumnezeu ca Dumnezeul Cel viu, plin de interes şi grijă pentru umanitate. A doua Îl prezintă pe Dumnezeu ca nemişcat şi de nemişcat. Ortodoxia Răsăriteană a făcut mari eforturi pentru a combina şi armoniza cele două concepţii. A căutat să concilieze ambele moduri de gândire despre Dumnezeu prin intermediul învăţăturii despre firea şi energiile divine, afirmând că, în vreme ce, prin firea Sa, Dumnezeu rămâne nemişcat, El iese (se manifestă) în exterior prin energiile Sale.

Aceasta înseamnă că, ne gândim la Dumnezeu într-un mod personal chiar dacă o persoană trăieşte deodată pe mai multe trepte. O mamă, de exemplu, când se joacă cu copilul ei, se coboară la nivelul copilului neîncetând să rămână în continuare un adult; la fel şi Dumnezeu: atunci când intră în relaţie cu lumea rămâne în acelaşi timp, dincolo de lume sau deasupra ei. Astăzi, teologia apuseană încearcă şi ea să treacă de concepţia care Îl prezintă pe Dumnezeu ca esenţă nemişcată, dar, câteodată, precum la Tillich de exemplu[1], se îndreaptă spre cealaltă extremă şi-L vede pe Dumnezeu numai într-un proces de devenire sau de mişcare. Vom încerca, să împăcăm, pe de-o parte, neschimbabilitatea lui Dumnezeu, şi caracterul Său de Persoană vie, pe de alta, urmându-i Sf. Grigorie Palama, marele teolog bizantin din sec. XIV, căutând să scoatem în evidenţă legătura dintre veşnicia lui Dumnezeu şi viaţa noastră umană în timp.

Veşnicia nu poate fi pur şi simplu o substanţă neschimbabilă, nu poate fi ca o lege veşnică cu subzistenţă de sine. O asemenea veşnicie nu poate fi una inepuizabilă, dar, faptul că este inepuizabilă vine din interioritatea ei, care e una a unei Existenţe personale. Veşnicia trebuie să includă o dimensiune interioară şi o libertate a voinţei. Numai aşa poate fi

[1] Conform acestui teolog, credinţa creştină este văzută ca o ’grijă ultimă’ faţă de o realitate ce transcende existenţa finită decât o credinţă într-un Dumnezeu personal; acest fapt i-a adus acuzaţii de ateism sau crypto-ateism (n.t.).

inepuizabilă, un izvor de noutate continuă. Dacă ne gândim la veşnicia lui Dumnezeu pur şi simplu în termenii raţiunii pure, sau în cei ai unei substanţe veşnice, atunci nu vom avea o imagine reală a veşniciei ci una eronată. Veşnicia trebuie să fie plinătate de viaţă şi, de aceea, adevărata veşnicie trebuie să fie veşnicia lui Dumnezeu, El fiind perceput ca Subiect real şi veşnic Acelaşi cu Sine, dar Care în acelaşi timp este Izvorul unei varietăţi infinite de manifestări. Dar, adevărata viaţă personală există numai acolo unde există comuniune, şi nu se poate vorbi de plinătate a vieţii fără plinătatea comuniunii. De aceea, plinătatea vieţii dăinuie numai în comuniune desăvârşită între subiecte sau persoane desăvârşite. Astfel că, adevărata veşnicie este aceea a Sfintei Treimi. Treimea Persoanelor este atât plinătatea comuniunii cât şi cea a veşniciei. Sfânta Treime rămâne veşnic neschimbabilă în iubirea Ei, dar iubirea Sa este plinătate a vieţii şi de aceea deţine un potenţial nelimitat de manifestări şi lucrări.

Veşnicia este viaţă iar viaţa este mişcare. A avut dreptate Karl Barth când a zis că ceea ce este simplu nemişcat şi de nemişcat este mort şi, dacă Dumnezeu este în întregime nemişcat, atunci a fi Dumnezeu înseamnă a fi mort! Dar, tipul de mişcare, care este întotdeauna acelaşi – mişcarea automată a unei maşini – este de asemenea mort. Adevăratul sens al veşniciei nu poate fi aflat decât în comuniune între Persoane veşnice a Căror iubire este inepuizabilă. Şi, cel ce se împărtăşeşte de această comuniune interpersonală primeşte întru sine viaţă veşnică. ’ Aceasta este viaţa veşnică, să Te cunoască pe Tine singurul şi adevăratul Dumnezeu şi pe Iisus Hristos pe care L-ai trimis ’. Inepuizabila viaţă a lui Dumnezeu ca Comuniune de Persoane nu se poate reduce la grija de un lucru sau altul sau de împărtăşirea de niscai gânduri. Viaţa veşnică a subiectivităţii desăvârşite nu depinde de realităţile finite, ci dimpotrivă, aceste realităţi finite depind de veşnicia lui Dumnezeu. Viaţa subiectivităţii eterne a lui Dumnezeu trebuie să fie plinătate nepieritoare. Ea se întemeiază pe dragostea către Persoane de o plenitudine egală; se poate spune astfel, că este o viaţă veşnică, inepuizabilă. Ea Implică o relaţie cu celălalt care răspunde cu o iubire asemănătoare. Persoanele dumnezeieşti se iubesc cu o iubire veşnic inepuizabilă proprie Lor, Se iubesc Una pe Alta ca parteneri într-o desăvârşită reciprocitate sau o împărtăşire comună. Este o continuă

mişcare care trece de la una la alta într-un schimb reciproc al aceleiaşi eterne şi desăvârşite iubiri.

Înţeleasă în acest adevăr - ca comuniune personală de viaţă – veşnicia nu trebuie văzută la antipodul sau opusă timpului. Veşnicia lui Dumnezeu, ca viaţă în propria-i plenitudine, ca iubire veşnică şi desăvârşită între Persoane ce stau într-o unire desăvârşită, poartă cu sine posibilitatea timpului. Timpul, pe de altă parte, poartă cu sine posibilitatea veşniciei, care se poate realiza în comuniune cu Dumnezeu prin harul Său; din acest motiv, Dumnezeu poate intra într-o relaţie iubitoare cu fiinţele temporale. Trebuie subliniat faptul că această actualizare a veşniciei în timp are loc întotdeauna prin harul lui Dumnezeu; pentru că numai Dumnezeu ne-a făcut capabili de a-I răspunde chemării Sale, El fiind Acela Care ne face oferta dragostei Sale. Aşadar, El este Acela care ne-a dat această legătură cu veşnicia, iar în comuniune cu El noi putem dobândi veşnicia.

Iubirea este un dar al unuia către altul, respectiv aşteptarea întoarcerii depline a acelui dar de la celălalt ca răspuns la iubirea lui. Numai într-un răspuns imediat şi desăvârşit ofertei de iubire dintre cei doi, iubirea este deplin împlinită iar comuniunea desăvârşită este atinsă. Timpul este de fapt intervalul de aşteptare pentru răspuns la chemare. Ca atare, timpul reprezintă o distanţă spirituală dintre persoane, în vreme ce veşnicia este mai presus de orice distanţă sau separaţie. Sf. Maxim Mărturisitorul spune următoarele:

> Taina Cincizecimii este astfel unirea întreolaltă a celor aflaţi sub Providenţa lui Dumnezeu Însuşi. Cum am spune, unirea naturii noastre create cu Cuvântul lui Dumnezeu, prin lucrarea bunătăţii lui Dumnezeu, este o unire în care nu mai există timp sau devenire.

În interiorul Sfintei Treimi, intervalul de aşteptare pentru răspuns este redus la nimic, deoarece darul unei Persoane către Cealaltă este imediat. Iubirea dumnezeiască dintre Cele Trei Persoane este astfel veşnic desăvârşită. În crearea altora ca parteneri ai iubirii Sale trinitare, Dumnezeu a văzut că în starea de fiinţe create ei nu pot răspunde în acelaşi mod ci numai într-un mod mărginit sau limitat. Pentru ei, răspunsul

implică libertatea voinţei, efort şi progres. Răspunsul nostru uman nu poate constitui chiar de la început o dăruire totală a noastră, la fel de imediată şi de promptă ca şi oferta de iubire a lui Dumnezeu pentru noi. Din acest motiv, Dumnezeu Îşi revarsă dragostea Sa pe măsura progresului nostru şi a capacităţii noastre de a răspunde. De aceea, Dumnezeu Se comunică treptat astfel încât şi noi să învăţăm a răspunde pe măsura progresului realizat la un moment dat.

Această mişcare treptată, înceată, ca răspuns către Dumnezeu este echivalentă cu timpul. Iar Dumnezeu este întotdeauna gata să ne ajute a creşte spre veşnicia desăvârşitului şi imediatului răspuns la iubirea pe care El ne-o oferă. Pe măsură ce ne îndreptăm spre veşnicie, Dumnezeu Însuşi ni se alătură în timp, împărtăşind nădejdea cu care călătorim prin lucrarea energiilor Sale sau prin relaţia Sa cu noi.

Aceasta se-ntâmplă deoarece, în oferirea iubirii Sale, El primeşte şi trăieşte liber limitarea; putem vedea aceasta în toată istoria mântuirii aşa cum s-a realizat ea în timp. Dumnezeu Îşi trăieşte deplin veşnicia în relaţiile Trinitare, şi aceeaşi veşnicie o trăieşte şi atunci când, ieşind din Sine, Se întâlneşte în timp cu noi. Aceasta e *chenoza*, coborârea lui Dumnezeu în timp şi spaţiu, acceptată liber de către El de dragul creaţiei Sale şi trăită simultan cu veşnicia vieţii Trinitare.

Dar, aceasta implică şi necesitatea răspunsului nostru, nu numai în viaţa temporală, ci şi în relaţia noastră cu veşnicia, de unde ne vine această ofertă. Dumnezeu aşteaptă cu mare răbdare întoarcerea noastră spre El, aşteaptă să ne trezim la înţelegerea iubirii pe care ne-o oferă. Însă, în acelaşi timp, se împărtăşeşte bucuros de desăvârşita lipsă a intervalului sau şovăielii în schimbul reciproc de iubire dintre Persoanele Sfintei Treimi. Ceea ce înalţă paradoxul relaţiilor lui Dumnezeu cu noi este că bucuria iubirii supranaturale din Treime este sporită pe măsura aşteptării lui Dumnezeu pentru răspunsul făpturilor Sale – sau este micşorată din pricina încetinelii cu care vine acest răspuns. ’Iată stau la uşă şi bat, dacă cineva Îmi va deschide voi intra şi voi cina cu El’.

Acesta reprezintă intervalul de aşteptare dintre bătaia la uşa noastră şi clipa când noi o vom deschide larg pe aceasta. Timpul implică şi libertatea omului dar şi marele respect pe care Dumnezeu îl are pentru creaturile

Sale; Dumnezeu nu intră cu forţa în inima omului. Unirea cu Dumnezeu se poate realiza numai prin răspunsul nostru liber la oferta Sa de iubire; iată de ce, Dumnezeu ne lasă timp; şi pentru respectul pe care El îl are pentru om, acest timp este trăit atât de Dumnezeu cât şi de om. Cu alte cuvinte, Dumnezeu – aşteptând răspunsul nostru – trăieşte în timp fără să uite sau să-Şi părăsească veşnicia, în vreme ce noi, atunci când nu Îi ascultăm glasul, trăim un timp fără conştiinţa veşniciei. Nu putem afirma că, atunci când nu auzim glasul lui Dumnezeu, ori optăm să nu-I răspundem, noi aşteptăm pur şi simplu; de fapt, noi "aşteptăm" tot felul de lucruri, şi prin urmare trăim scufundaţi cu desăvârşire în timp. Dar, atunci când ceea ce se aşteptă este un eveniment de o importanţă personală foarte mare, devenim mai conştienţi de trecerea timpului. Iar această aşteptare a unui eveniment important e însoţită întotdeauna de o bucurie care inundă sufletul înlăturând de la el plictiseala. Cea mai intensă aşteptare, cea mai mare dorinţă dintre toate, este iubirea necondiţionată a unei alte persoane.

Astfel, noi putem trăi veşnicia prin nădejde, prin anticipare, iar aceasta ne umple de bucurie debordantă, astfel că, nu mai suntem conştienţi de trecerea timpului. Dumnezeu e cu noi în această aşteptare întru nădejde datorită iubirii Sale pentru persoanele umane. El face totul pentru ca acest răspuns să fie posibil; spre deosebire de noi, El nu se descurajează niciodată şi nici nu-Şi îndreaptă atenţia către celălalt în detrimentul nostru sau către lucruri neimportante, aşa cum o facem noi. Viziunea lui Dumnezeu se întinde până spre plinătatea viitorului îndepărtat, până spre viaţa ce va să vină şi din această pricină este mult mai răbdător faţă de noi şi rămâne în fericirea Sa chiar dacă lucrurile nu şi-au ajuns scopul(are not complete), El nu-Şi pierde nădejdea aşa cum o facem noi.

Pentru că doreşte ca noi să ne sporim continuu iubirea noastră faţă de El, Dumnezeu ne împărtăşeşte permanent prin diferitele Lui acte sau lucrări, energiile Sale dumnezeieşti care ne întăresc în creşterea noastră spre un răspuns desăvârşit. În acest sens, se poate vorbi de Dumnezeu în istorie - "în devenire", cum s-ar spune – în lucrările Lui îndreptate direct spre noi. El "avansează" împreună cu noi către ceea ce urmează să devenim. Dar, cu noi, procesul de devenire nu se referă doar la un interval

care ne separă de unirea deplină cu Dumnezeu, nu are în vedere doar o simplă călătorie către El. Datorită faptului că simţim o creştere continuă de-a lungul călătoriei prin atmosfera iubitoare a prezenţei Sale, putem spune că timpul nostru este şi el umplut progresiv cu o conştiinţă tot mai mare a veşniciei. Iar Dumnezeu, prin faptul că aşteaptă cu nădejde răspunsul omului, aduce[2] veşnicia în timp. Dar, nici intervalul dintre chemarea (oferta) lui Dumnezeu şi răspunsul omului nu trebuie neapărat să fie redus treptat. Fiinţele umane pot răspunde rapid – şi sunt unele care chiar răspund foarte rapid – dar altele dezamăgesc aşteptarea Lui: *Ierusalime, Ierusalime…, de câte ori nu am vrut să-i adun pe fiii tăi aşa cum îşi adună cloşca puii sub aripi, dar voi nu aţi vrut* (Mt. 23: 37).

Dumnezeu vesteşte cele ale viitorului prin proorocii Săi, iar aceasta arată că lucrările Lui trebuie înţelese în şi prin timp, chiar dacă El se plasează deasupra lui. Omul e mişcat de Dumnezeu în interiorul lui prin chemarea pe care Acesta i-o adresează, chiar dacă răspunsul lui e întrucâtva ezitant. Dumnezeu e ca un mare pod de legătură ce acoperă intervalul dintre oferta Sa şi răspunsul omului, dintre eternitate şi timp, şi astfel, omul se simte în timp apropiindu-se din ce în ce mai mult de veşnicie. Numai atunci când omul ignoră, sau dă uitării cu totul oferta lui Dumnezeu, devenind totalmente nesimţitor la aceasta – atunci când nu mai are nici o intenţie de a răspunde la ea – numai atunci, se poate spune, că este cu desăvârşire pierdut, ca unul care a renunţat la această mişcare spre veşnicie. Dumnezeu face lucrătoare această veşnicie prin aceea că ne ajută să trecem peste distanţa temporală dintre noi şi El şi dintre noi şi alţii. Iubirea lui Dumnezeu lucrătoare în timp este plină de iubire deoarece este din veşnicie, şi acest lucru este ceea ce o face aşa puternică. Lucrând în timp ea ne ridică dincolo de timp.

Ori de câte ori oamenii simt iubirea lui Dumnezeu şi îi răspund într-o oarecare măsură, ei trăiesc în veşnicie. Cu adevărat, într-un anumit fel, ori de câte ori trăiesc în dragoste unii cu alţii, ei trăiesc în veşnicie. Această înţelegere a timpului care se mişcă/îndreaptă către veşnicie ne ajută să înţelegem mai bine motivul pentru care noi ne concentrăm atenţia întotdeauna spre viitor, căutând în permanenţă să descoperim ce nu a mai

[2]Sau, cum scria Părintele în *Dogmatica* sa: “seamănă veşnicia în timp”[n.t.].

fost descoperit, să ajungem în cele din urmă la ceea ce nu am atins deplin în această viaţă. Timpul semnifică faptul neodihnei noastre, neputinţa de a ne odihni în actuala stare de lucruri, faptul că ne îndreptăm întotdeauna către acea stare în care ne vom putea odihni deplin în Dumnezeu. Timpul ne arată că ne găsim suspendaţi deasupra abisului nimicniciei. Iată de ce ne străduim neîncetat să înţelegem mai profund cine suntem şi ce este în jurul nostru. Nu putem înţelege pe deplin sensul lucrurilor în această viaţă temporală. Momentul actual este întotdeauna un moment care se extinde în nădejdea unui alt timp. Nu este *numai* un moment actual. *Nu avem aici cetate stătătoare,*[3] adică, cum s-ar spune, un ’prezent’, în sensul cel mai larg al cuvântului. Numai Dumnezeu, plinătatea fiinţei, are acest prezent veşnic. Prin timp, ne mişcăm către un răspuns tot mai deplin către Dumnezeu, către oferta iubirii Sale, iar Dumnezeu ne atrage către adevărata noastră existenţă. Din acest motiv trebuie să privim dincolo de acest moment prezent, lucrând în el pentru viitor, pentru a găsi în veşnicie adevărata noastră existenţă. Lăsând în urmă celelalte lucruri, ne îndreptăm cu toată fiinţa către cele ce vor să fie. Ceea ce se află în acest prezent temporal suferă o moarte treptată.

Timpul e ca o distanţă dintre cele două capete ale unui pod. E aici ceva ambiguu, nesigur. Avem de-a face cu o mişcare fie în direcţia morţii fie în cea a plinătăţii vieţii. Este o fugă din Egipt ce trece prin pustiul Sinai şi care se îndreaptă către Canaan; e fuga lui Lot din Sodoma spre un alt loc, trecând printr-o ţară în care nu poate rămâne. A rămâne pe loc înseamnă a muri; trebuie să continuăm să mergem, ignorând această stare ameninţată de moarte încredinţaţi că vom găsi plinătatea vieţii. Practic, aceasta înseamnă că nu mai trăim pentru noi înşine ci pentru Cel pe Care Îl vom găsi numai dacă vom muri faţă de noi (dacă ne vom lepăda de noi înşine). Acceptăm pierderea unei vieţi amăgitoare pentru a găsi adevărata viaţă; aceasta înseamnă să biruieşti moartea prin moarte. Dar, numai când această acceptare a morţii faţă de noi înşine va fi acelaşi lucru cu viaţa pentru Persoana supremă a lui Dumnezeu, numai atunci această moarte ne va duce la adevărata viaţă. *Cel ce va voi să-şi scape viaţa o va pierde. Şi cel ce-şi va pierde viaţa pentru Mine o va găsi* . Sf. Chiril al Alexandriei

[3]*… ci o căutăm pe aceea ce va să fie* (Evr. 13: 14) [n. t.]

spune: ’Nu ne putem prezenta în faţa lui Dumnezeu decât în stare de jertfă’, de moarte voluntară faţă de noi înşine.

Pe de altă parte, persoana care iese din sine doar pentru a acumula tot mai multe lucruri, nu avansează către viaţă ci către moarte. Folosindu-şi timpul numai pentru a se arăta pe sine în prim plan, îşi întăreşte propriul egoism. Un asemenea timp, plin de sinele cuiva nu este propriu-zis timp, pentru că nu se mai constituie ca un interval ce separă persoanele umane, cu atât mai puţin persoanele umane de Persoana divină. Timpul pe care îl trăim în egoism, departe de Dumnezeu, este doar un timp părelnic, deoarece nu-l folosim pentru a ieşi din noi spre o altă persoană. Timpul, care nu este altceva decât un interval dintre o persoană şi lucrurile de obţinut, sau dintre el şi celelalte persoane considerate ca obiecte de exploatat sau de uz personal, nu poate fi sub nici o formă considerat timp; este pur şi simplu o goană în pustiul propriului suflet către moartea totală.

Timpul nu e lipsit de o oarecare realitate, iar când este înţeles ca un interval în care persoanele se întâlnesc una cu alta şi, în cele din urmă, cu Persoana lui Dumnezeu, atunci, în acest caz timpul este pozitiv şi creator. Timpul este real şi creator atunci când o persoană avansează, în călătoria ei prin timp, către o unire a vieţi sale cu ceilalţi şi cu viaţa nesfârşită a lui Dumnezeu. Timpul este o mişcare reală a persoanei umane spre ceva de dincolo de ea cu scopul de a reduce distanţa dintre ea şi Dumnezeu. Numai trecerea prin timp, considerată ca o adevărată călătorie ne poate duce în veşnicie – şi nu încercând să scăpăm de timp – pentru aceea că trecem prin acest interval numai în măsura în care ne unim în iubire cu Persoana supremă a lui Dumnezeu. Atâta timp cât rămânem închişi în noi înşine, Dumnezeu Se depărtează de la noi, pentru că şi noi ne îndepărtăm de alţi oameni neputând intra în comuniune personală cu ei.

Nu putem intra în comuniune deplină cu Dumnezeu în această viaţă din pricină că păcatul ne trage înapoi. Nu mă pot întâlni cu Persoana supremă a lui Dumnezeu decât prin persoana aproapelui meu, şi dacă nu-L pot găsi pe Dumnezeu în şi prin persoana aproapelui nu-l voi putea descoperi cu adevărat nici pe aproapele meu. Dacă nu L-am găsit pe Dumnezeu în el nu voi descoperi nici realitatea mereu nouă şi profundă din aproapele meu, anume aceea care mă ajută să ies din mine însumi şi-mi dă viaţă. În acest

mod, a călători dincolo de timp spre veşnicie, nu e de natură să ne scoată din zona relaţiilor interpersonale. Această concepţie o întâlnim în platonism sau în diferite concepţii filosofice despre veşnicie.

Nu pot creşte într-o comuniune personală cu altul dacă acesta nu mi se dăruieşte liber, fără să fie constrâns, împins sau obligat în oarecare fel de mine sau de alţii. Numai între persoane poate exista acest dar al vieţii desăvârşit, reciproc şi liber. Ne îndreptăm unul spre altul în dragoste. Dar nu avem puterea să ne dăruim total celuilalt decât dacă el ne-a invitat deja să o facem. De aceea spune Sf. Chiril al Alexandriei că nu ne putem prezenta la Tatăl decât în stare de jertfă, atunci când Hristos este în noi şi jertfa Lui e lucrătoare în noi.

Deoarece nu suntem capabili să simplificăm lucrurile printr-un răspuns hotărât iubirii lui Dumnezeu, întâmpinăm pe cale numeroase probleme. Atâta timp cât avem o şovăială spirituală în noi înşine, timpul are întotdeauna o dublă posibilitate; poate fi un timp de înălţare către Dumnezeu sau de cădere într-o veşnicie întunecată. În acest sens, timpul va ajunge la un sfârşit numai atunci când am dat fie un răspuns deplin şi imediat chemării lui Dumnezeu, fie atunci când, definitiv şi finalmente ne-am închis în propria singurătate unde nu mai există nici o chemare şi nici o posibilitate de răspuns. Un refuz constant de a răspunde ofertei de dragoste fixează făptura, din punct de vedere spiritual, într-o imposibilitate totală de comunicare. Aici, nu mai poate fi vorba de aşteptare sau de nădejde. Credem că, în această stare, nu mai are vreun rost să vorbim de timp, cu atât mai puţin de plinătatea veşniciei.

Fiindcă în această stare nu mai poate fi vorba de ceva nou, tot ce mai rămâne e o imagine a veşniciei întoarsă pe dos, la extrema opusă faţă de adevărata veşnicie: timpul a devenit fără sens - inutil – din pricina nimicului total, o absenţă a oricărei mişcări de sens într-o direcţie sau alta. Monotonia fără sfârşit a nimicului (a abisului fără sens) şi plinătatea (bogăţia) comuniunii reprezintă două forme total opuse ale veşniciei. Prima este veşnicia morţii iar a doua veşnicia vieţii.

Timpul are o dimensiune creatoare atunci când avansează spre plinătatea adevăratei veşnicii. Această dimensiune sau direcţie creatoare a timpului izvorăşte din viaţa nesfârşitelor energii dumnezeieşti

insuflate/impregnate în lumea creată. Timpul, care se fixează în această monotonie permanentă, nu mai are nimic din această direcţie creatoare. Propriu-zis, nici nu mai putem vorbi de timp ca atare, pentru că nu mai avem de-a face cu o succesiune de stări în care descoperim întotdeauna câte ceva nou. Timpul devine o veşnicie a nimicniciei (a golului existenţial) şi a monotoniei în care nădejdea nu mai e posibilă, ’ Lăsaţi orice speranţă, voi cei ce intraţi aici ’ – el este astfel lipsit cu desăvârşire de înţeles şi de succesiune. E o stare existenţială de damnare veşnică, o împietrire, ca o moarte conştientă. Este nemişcarea sau veşnicia întunecată a iadului, a întunericului celui mai dinafară, a întunericului existenţial; absenţa vieţii, simţită ca un chin.

Caracterul neschimbător al lui Dumnezeu pe care El îl împărtăşeşte celor ce sporesc în dragoste, este de fapt neschimbabilitatea plenitudinii Sale iubitoare, dincolo de care nu poate fi nimic altceva. Neschimbabilitatea iadului este absenţa totală a vieţii. Cei care se află în această stare au rupt în întregime dialogul care îi ţinea în interiorul mişcării iubitoare care îi atrăgea către veşnicie. Strict vorbind, viaţa lor nu mai este viaţă (în sensul strict al cuvântului), existenţa lor nu mai este o existenţă. Pentru ei timpul înseamnă *doar* devenire. Iar dacă spunem că Dumnezeu este în întregime într-un proces de devenire înseamnă că nu mai vedem în El plinătatea vieţii şi din această cauză nu mai recunoaştem plinătatea vieţii ca o posibilitate pentru făpturile Sale. Devenirea[4] izvorăşte din/sau se hrăneşte cu plinătatea lui Dumnezeu. Atâta timp cât există o şansă de a deveni, de a te mişca, există şi o legătură cu Dumnezeu. Dumnezeu Se dăruieşte fiinţelor create prin făpturile Sale, prin ceea ce a creat în general, şi prin energiile Sale; dar în Hristos, El Se dăruieşte ca hypostasis (Ipostas), ca Persoană. În Hristos, deplina comuniune cu Persoana lui Dumnezeu Însuşi ne este accesibilă la nivelul nostru. Hristos se constituie ca o punte între Dumnezeu şi oameni, ca un interval între dumnezeire şi umanitate, între El ca Dumnezeu şi noi; dar pentru noi această condiţie se realizează numai în principiu, ca potenţă. Voinţa umană a lui Hristos răspunde deplin voinţei sale dumnezeieşti, dar aceasta nu înlătură distincţia dintre ele. Voinţa divină a lui Hristos rămâne întotdeauna

[4] Adevărata devenire.

cea care se dăruieşte, cheamă, cere un răspuns, care face posibil acest răspuns; voinţa umană a lui Hristos rămâne întotdeauna cea care răspunde. Dar, în acelaşi timp, voinţa umană a lui Hristos - care răspunde ca din partea noastră, cere/întreabă pentru noi/în folosul nostru - rămâne în comuniune cu condiţia noastră temporală, cu aspiraţiile şi problemele noastre, iar aceasta nu înseamnă altceva decât că Hristos trăieşte ca Dumnezeu în această legătură cu omenirea în condiţia ei de temporalitate.

Atâta timp cât nici unul dintre noi nu poate da un răspuns deplin şi hotărât ofertei de iubire a lui Dumnezeu, Hristos rămâne legat de noi prin umanitate, în temporalitatea noastră, mult mai aproape decât a fost legat înainte de Întrupare; chiar dacă El este Acela Care ne-a adus în această condiţie temporală, totuşi noi ne aflăm în zorii veşniciei de unde luăm puterea unui răspuns mai hotărât la oferta/chemarea lui Dumnezeu. Atât Întruparea Cuvântului lui Dumnezeu, faptul că în El atât existenţa Sa legată de noi, cei din starea de faţă, cât şi transcenderea oricărui interval temporal dintre noi şi Dumnezeu, există împreună, ne arată de asemenea legătura interioară dintre veşnicia lui Dumnezeu şi condiţia temporală a omului. Sf. Maxim Mărturisitorul, respingând teoria origeniştilor conform căreia timpul este produsul căderii iar căderea stă la baza mişcării, a spus foarte clar că mişcarea şi, prin urmare, timpul şi devenirea, sunt toate produsul actului creator al lui Dumnezeu şi se mişcă către El.[5]

Mişcarea şi schimbarea nu au apărut datorită căderii, ci din aceea că voia lui Dumnezeu Cel în Treime este de a ne atrage la El prin mişcare şi schimbare. Mişcarea temporală e susţinută de plinătatea veşniciei lui Dumnezeu. Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat pentru a ne ajuta să trecem prin/şi dincolo de această mişcare sau de intervalul temporal care ne separă de comuniunea deplină dintre noi şi dintre noi şi El. El face această mişcare pe o cale tainică. Acesta e modul în care Hristos trăieşte cu noi în timp, cu toate că El este în mod simultan şi dincolo de timp.

Urmând textul din Evrei 11: 39-40, însuşi Origen a dat acest remarcabil comentariu la cuvintele Domnului, ’Nu voi mai bea din acest rod al viţei până ce îl voi bea cu voi în Împărăţia Cerurilor’:

[5] Mai exact: către sensul acestuia.

> El aşteptă ca noi să ne întoarcem, să-I urmăm pilda, să mergem cu El pentru ca El să se bucure şi să bea cu noi din vinul Împărăţiei, în Împărăţia Tatălui. Dar, în vremea de acum, pentru că este milostiv, suspină cu noi cu o mare compătimire, mai mare decât cea a Apostolului, plângând cu cei ce plâng, bucurându-se cu cei ce se bucură… În apropierea Lui către Tatăl şi în faptul că Se apropie de crucea jertfei pentru noi, El nu bea rodul viţei, fiindcă venirea către altarul de jertfă nu înseamnă altceva decât a bea din vinul bucuriei, deoarece El suferă până la plinirea vremilor amărăciunea păcatelor noastre.

Îl vedem pe Hristos cum se află în acelaşi timp în întregime în stare de jertfă totală faţă de Tatăl, adică în transcendere faţă de orice interval temporal – în plenitudinea veşniciei, dar totodată unit sau legat deplin cu noi, suferind în interiorul timpului, acesta fiind exact modul prin care El se jertfeşte pentru noi. Iar Origen continuă:

> Câtă vreme va mai aştepta Hristos? Şi spune: ’până ce-Mi voi termina lucrarea’. Şi când Îşi va termina El lucrarea? Când mă va aduce pe mine la desăvârşire, pe mine, ultimul şi cel mai mare dintre toţi păcătoşii. Atunci Îşi va fi terminat lucrarea. Până atunci, nu Se va supune pe deplin Tatălui, nici nu-I va oferi totul Tatălui. El nu Se oferă Tatălui pentru Sine Însuşi, ci pentru mine, întru care lucrarea Sa nu s-a sfârşit. Din această pricină spune El, “nu s-a terminat”.

Bucuria lui Hristos nu va fi deplină până ce întreg Trupul Său nu va intra întru bucurie. De vreme ce suntem mădulare ale Trupului Său, atâta timp cât sunt unii dintre noi care nu sunt deplin şi desăvârşit supuşi Tatălui, nici Hristos nu Se va supune Tatălui. Nici Sfinţii care au plecat dintre noi nu vor intra în bucuria deplinătăţii atâta timp cât ei plâng pentru păcatele noastre, adică: atâta timp cât nu am trecut dincolo de intervalul temporal existent în timp, existent între mine şi oricine altcineva; atâta vreme cât timpul rămâne pentru mine o realitate obiectivă. Aceeaşi idee e preluată şi de Sfântul Ioan Gură de Aur, de Sfântul Maxim Mărturisitorul

şi mai târziu de Pascal care a spus aceste minunate cuvinte, ’Iisus va fi în agonie până la sfârşitul lumii’. Veşnicele suspine pentru omul din timp. Veşnicia a intrat într-o solidaritate cu timpul rămânând totuşi distinctă faţă de el. Veşnicia este originea şi scopul timpului. Aceasta este marea mângâiere pe care Creştinismul o dă umanităţii.